

“Yelken ve Top”

Aykut Göker

Bilim ve teknoloji, ancak, uygun bir kültür toprağı bulunursa yeşerir ve toplumda kök salar. Genç Cumhuriyet’in Osmanlı İmparatorluğu’ndan devraldığı kültür mirasında bilim ve teknolojinin yeri neydi? Osmanlı Toplumunu çağının bilim ve teknolojisini ne ölçüde sahiplenebilmiş ve kendi dışında yaratılan bu zenginliğe ne ölçüde katkıda bulunabilmişti? Kitap Yayınevi tarafından yayımlanan ve kısa bir süre önce, Sayın Bursalı’nın da sözünü ettiği “Yelken ve Top”, konunun teknoloji yönüne ışık tutan önemli bir çalışma. Bu çalışmada çok açık bir biçimde ortaya konduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu, denizlerdeki üstünlüğünü, 16. Yüzyıl’da, Avrupa’nın yelkendeki teknoloji üstünlüğüne; karadaki üstünlüğünü de, 17. Yüzyıl’da, aynı kıtanın toptaki teknoloji üstünlüğüne terk etmeye başlamıştı. Kitabın yazarı Carlo M. Cipolla yelken teknolojisinde geride kalma konusunda şöyle diyor:

“Osmanlıların, Hint Okyanusu’nun Portekizlilere karşı savunulmasındaki başarısızlıklarının gerçek nedeni, zamanla aşılması olan deniz savaşı tekniklerinde gizliydi. Osmanlılar, tıpkı geleneksel düşmanları Venedikliler ve Maltalılar gibi, Atlas Okyanusu ülkelerince gerçekleştirilen gemicilik devriminin kapsamını ve önemini kavramamışlardı. Gemilerinde bulunan topları hep kendi eski yöntemleriyle kullanırken, yelkenlilerden de yararlanıyorlardı; ama, temelde insan enerjisine bağımlı kalmayı sürdürmüşlerdi... Osmanlı İmparatorluğu gerisinde kaldığı zamanı telâfi etmeyi hiçbir zaman başaramamıştı. Tersine, Batılı gemicilik tekniği hep daha hızlı bir biçimde ilerlemiş ve Osmanlılar çaresiz hep daha geride kalmışlardı.”

Cipolla, top teknolojisindeki geriye düşüşle ilgili olarak da, Osmanlı Ordusu’nu 1 Ağustos 1664’te, Sengotar [San Gottard] çarpışmasında dağıtan [1663-64 Türk-Avusturya Savaşı’nın son çarpışması] Avusturyalı Komutan Raimondo Montecuccoli’nin yazdıklarından şunları aktarıyor: “Çok sayıdaki Türk topları, vurdukları noktada etkili olmalarına karşın kullanımda atak değil, yeniden yüklenmesi ve onarımı ise zaman alıyor. Çok miktarda cephane tüketiyor, gürültü yapıyor ve çarkları, yatakları, siper ve toprak setleri parçalıyor. Bizim toplarımız daha kullanışlı ve bizim Türklerden daha üstün oluşumuzun sırrı burada...” Evet, Avusturyalı komutan, kendi ordusunun kahramanlığından değil **teknolojideki üstünlüğünden** söz ediyor ve kazandığı zaferi buna bağlıyor.

Osmanlılar, yelken ve toptaki bu teknoloji açıklarını, 18. Yüzyıl’da da kapatamamışlardı. Yine Cipolla, Senyör Peyssonel’in 18. Yüzyıl’ın ikinci yarısına rastlayan gözlemlerine atfen, bu konuda şunları aktarıyor: “Türkler demir toplara sahip değil ve onları nasıl üreteceklerini bilmiyorlar. Onların bütün topları bronzdan, gemilerinin bordasında başka topları da yok; bazı kalelerinde ya da gemilerinin bordasında demir bir top mevcutsa, bu ya savaşta ele geçirilmiş bir toptur ya da İsveçliler, Danimarkalılar veya başka Avrupalılardan satın alınmıştır.”

Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyıl’ın ilk çeyreğinde ise, sadece top ve yelkenlide değil, artık, hayatın hemen hemen bütün alanlarında, teknolojide iyice gerilere düşmüştü. Oysa, 18. Yüzyıl’ın ikinci yarısı ile 19. Yüzyıl’ın başları, İngiliz Sanayi Devrimi’nin teknoloji temelini atıldığı bir zaman dilimidir. Genç Cumhuriyet’in yönetici kadrosu, kurduğu fabrikalarla, yurt dışında okumaya gönderdiği öğrencilerle, getirttiği yabancı uzmanlarla, teknik konulara ilişkin çevirilerle, devraldığı açığı kapatıp Batı’nın tekniğini yakalamaya çalıştı; bu yolda olağanüstü çabalar gösterdi. 1930’lu, 40’lı yıllarda uçak yapımına girişecek olan bu kadro,

uçak parçalarını denemek için, çağının en ileri tekniğine sahip rüzgâr tunelini Ankara’da kuracak kadar geniş bir ufka sahipti. Ama, bu çabalar, Osmanlı’dan devralınan kültür mirasını aşmaya yetmedi ve 1950’li yıllardan itibaren, Türkiye, önce, kendi silâhını kendisi yapmaktan vazgeçti; değişen, sadece, Osmanlı’ya top satan Avrupalının yerini Amerikalının alması oldu. Daha sonra da, teknolojinin üreticisi olmak yerine kullanıcısı olmak noktasında hep birlikte buluştuk. Eylül başlarında İstanbul’daki Bilişim Zirvesi ’03 etkinliklerinde, Vizyon 2023’ün tartışıldığı bir oturumda, Türkiye’de faaliyet gösteren ünlü bir “bilişim” şirketinin genel müdürünün de buyurdıkları gibi, önemli olanın teknoloji üretmek değil kullanmak olduğu mavalını hâlâ büyük bir gönül rahatlığıyla dinleyip kültürel olarak da hazmedebiliyoruz.

<http://www.inovasyon.org>

CBTD. 11 Ekim 2003.